

Er wordt een Woord geboren

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1e schriftlezing: Jesaja 52, 7-10

2e schriftlezing: Hebréeën 1, 1-4

3e schriftlezing: Johannes 1, 1-18

Inleiding

Lukas vertelt van herders en de engelen en de stal van Bethlehem. Maar het is in de bijbel niet de enige manier waarop de betekenis van Jezus wordt beschreven. De evangelist Johannes ziet de openbaring van Gods menselijkheid vooral in de taal gestalte krijgen. Voor hem is Jezus het Woord van God, duidelijk verstaanbaar in die wereld van zoveel culturen. Ook dit is Kerstfeest!

Thema: Er wordt een Woord geboren

Gemeente van Christus, als wij op deze Kerstochtend het eerste hoofdstuk van het Johannesevangelie hebben gehoord, beseffen wij hoe ongelofelijk ver deze tekst af staat van onze dagelijkse praktijk. Een onaantastbaar heilig hoog verheven God, laat zich kennen in een woord, een mensenkind. Tegelijk, wat is er een behoefte in de wereld aan de herkenning van Gods glans op het leven van mensen: omwille van het kwetsbare kind, omwille van Gods heiligheid.

Aan de orde is, in een paar woorden gezegd, de humanisering van de Godsidee. Dat is op zichzelf iets wat veel mensen vandaag denk ik zal aanspreken: het goddelijke is onder ons, is immanent, dichtbij. We kunnen het aanraken. We kunnen het opmerken in de schijnbaar gewone dingen. Maar wat mensen niet zo gemakkelijk tot zich nemen, is dat de spanning blijft. Wie denkt dat we op Kerstfeest vieren dat het heil als vanzelf te vinden is, voor het oprapen ligt, of door mensen wordt georganiseerd, heeft zich vergist. Wie denkt dat God voortaan minder heilig is, heeft niet geluisterd naar de engelenzang zoals Lucas ons die laat horen:

Eer aan God in de hoogste hemel
en vrede op aarde voor alle mensen die hij
liefheeft.¹

Wat wij vieren is de herkenbaarheid van het heilige *in* het aardse. Maar daarom is het heilige nog wel heilig. Nog altijd roept het ons tot een andere orde. In het heilige worden wij gewaarschuwd tegen de vanzelfsprekendheid. Wij vieren dat mensentaal, zo onvolkomen als deze is, toch naar het geheim van de verbondenheid van mensen met het volstrekt andere

van God kan verwijzen. Wij vieren dat het transcendentale, datgene wat onze werkelijkheid overstijgt en tot bestemming roept, te midden van gewone mensen is te vinden. Dat toont ons Jezus, die als Zoon van God werd geboren en in ons midden werd gelegd.

Israël heeft hier eeuwenlang, telkens op andere wijze, naar verlangd. Israël is begonnen met de wetten die de tijdelijke zaken onder de mensen moesten regelen, onlosmakelijk te verbinden met en toe te schrijven aan een eeuwig God. De actieve bemoeienis van die God met het leven van mensen werd nadrukkelijk onderstreept door hem te eren als de bevrijder uit slavernij, met Mozes als zijn knecht, tot wie God sprak toen deze hem zijn opdracht gaf. Bij de braambos knielde Mozes neer en toen hij vroeg naar de naam van deze God, hoorde hij 'Ik ben die ik ben'. Later, werden koningen van Israël gezien als zoon van deze God.² Het was naar God dat de vorst opkeek als naar zijn vader en van Godswege was het dat de koning garant stond voor gerechtigheid en vrede. Althans dat was wat Israëls profeten van hem verwachtten en waar zij hem aan hielden.

In psalmen en verhalen werd diezelfde God geëerd als de Schepper, de maker, de bron van het leven. Die God riep mensen om op weg te gaan. Woestijnvader Abraham stond voor Israël symbool voor de positieve respons van de mens daarop. Abraham geloofde in Gods woord en ging op weg naar het hem beloofde land. Abraham is iedere mens die het op kan brengen het vertrouwde los te laten en te koersen op dat wat hij niet ziet.³ Maar dit is een hachelijke onderneming, die niet past bij onze tijd. Wij willen zien, wegen, tellen, tasten, meten. Wij willen begrijpen. Wij willen weten waar we terechtkomen als we op weg gaan.

Toch gaan we op weg. Er zijn duizenden jongeren die er telkens weer op uit trekken, de wereld in, juist zonder precies te weten wat ze gaan doen. Die hunkering is onuitroeibaar. Het is opvallend hoeveel er in onze tijd wordt gereisd. Velen reizen, gelukkig, voor hun plezier. Het zijn de pelgrims van deze tijd die het leven al reizend verkennen. Het verlangen uitgedaagd te worden door andere omgeving, talen en culturen is sterk bij velen. Maar de avontuurlijke aspecten ingebouwd in het programma zijn veilig, tenminste dat

horen zij, vinden wij, te zijn. Niemand reist zonder goede verzekering. Het mag niet te gevaarlijk worden. Dat is heel anders voor die andere reizigers. Die reizen niet voor de lol, maar om hun lot te verbeteren. Zij hebben de roep over een veilig en welvarend leven gehoord en verstaan als een lokroep naar het beloofde land. Armoede of oorlog willen zij achter zich laten. Maar zij hebben er in feite geen idee van waar zij terechtkomen. Zij beleven een andere pelgrimage, vaak op leven en dood.

Voor wie leeft vanuit het comfort komt God gemakkelijk en geruisloos tussen haakjes te staan. Dat kennen we. Het heilige wordt niet langer als heilig herkend, wanneer het Godsgeheim dat Israël alleen met een zekere huiver durfde te benaderen, is geëlimineerd. Wie met mobieltjes de stal binnenkomt en direct opnames begint te maken om filmpjes te delen met zijn vrienden, komt zelf nooit tot verwondering. Die mens kan niet meer knielen, laat staan bidden tot een God die iets te zeggen heeft. Wij denken heel veel te begrijpen, maar het wonder is ons gaandeweg ontglipt. Het Woord dat mens geworden is, wordt door ruis overstemd en is door ons bijna niet meer te verstaan.

Maar God schrijft onze taal niet af. De evangelist Johannes ziet de openbaring van Gods mensenliefde vooral in de taal gestalte krijgen. Voor hem is Jezus het Woord van God, duidelijk verstaanbaar in die wereld van zoveel culturen. Dit is Kerstfeest. Dit Woord wordt geboren en verstaan. Het heerste over de duisternis want het is licht en de duisternis heeft het niet in haar macht gekregen. Op indrukwekkende wijze gaat de evangelist dit uitwerken. Dat is het evangelie en, inderdaad, een blijde boodschap.

God sprak tot Mozes: 'Ik ben die ik ben'. Zeven maal zal Jezus zeggen 'Ik ben' en daar telkens in enkele woorden een gelijkenis aan toevoegen. Die woorden heffen de spanning niet op tussen de wereld en het altijd weer komende Godsrijk. Zij maken die spanning eerder groter. De verwachting gaat leven. De daden van mensen worden erop afgestemd. De ethiek en de mystiek, behouden hun eigenheid en spanningsveld, maar raken tevens op elkaar betrokken.⁴ Mensen gaan verlangen zich te laten inspireren en te geven voor God en voor elkaar.

- 'Ik ben het brood des levens' (6,35)
- 'Ik ben het licht van de wereld' (8,12)
- 'Ik ben de deur der schapen' (10,7)
- 'Ik ben de goede herder' (10,11)
- 'Ik ben de opstanding en het leven' (11,25)
- 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven' (14,6)
- 'Ik ben de ware wijnstok' (15,1)

Als Jezus dan in het evangelie voor de achtste keer 'Ik ben het' zegt, is het wanneer gewapende soldaten naar hem op zoek zijn.⁵ Van deze Godsgezondene zegt Pontius Pilatus wanneer hij hem tentoonstelt aan de massa: 'Zie de mens'.⁶

Voor veel kunstenaars de eeuwen door is het eerste hoofdstuk van het Johannesevangelie de sleutel naar religie in hun werk.⁷ Immers, hier vindt het heilige uitdrukking in de materie. 'Het Woord is vlees geworden.' Het zuivere vindt afdruk in het onvolkomene. Het goddelijke, per definitie ongrijpbaar voor mensen, wordt tastbaar, met de zintuigen te beleven. De basis voor iedere nieuwe gelijkenis is in dit principe gelegd. Het geheim van ons leven vertoont zich, per definitie, in een kwetsbare gestalte. Dat is onbegrijpelijk met het verstand. Immers een kind is kwetsbaar. het kan gedood worden. Sterker nog, omdat het deelt in onze natuur, zal het zeker sterven. En toch ligt in die ene mens, onlosmakelijk verbonden met God, het beginsel van de hele schepping verborgen en dus van ieder mensenkind.

Iconen, gedichten, liederen, verbeeldingen en alle kunst die raakt aan de essentie van het bestaan, staat in verband met het eerste hoofdstuk van het Johannesevangelie. Het taboe is overwonnen. Je mag proberen aspecten van het heilige te verbeelden, af te beelden, uit te beelden en er iets over te zeggen, bijvoorbeeld in een preek. Met een beroep op deze tekst, Johannes 1, zijn de grote bezwaren die er heus waren, overwonnen. 'Het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond.'⁸ Het heilige laat zich kleinmaken. God wordt herkenbaar in een mensje. Het wonder van de schepping, is voor hen die zich door het Kind van God de ogen laten openen, herkenbaar in iedere geboorte, in iedere dag, in iedere daad van liefde. Zo openbaart zich de kracht van het Koninkrijk van God. Maar het gaat bij Johannes van hoog naar laag, van groot naar klein, van mysterieus en ongrijpbaar, naar tastbaar en schijnbaar gewoon.

Het is heel belangrijk dat wij de verleiding weerstaan, vandaag niet direct naar Bethlehem te reizen als voor een idyllisch sprookje als een toneelstukje om als vermakelijk te aanschouwen en het daarbij te laten. Zeker, daar wordt bij Lukas en bij Matteüs, ten diepste hetzelfde geheim als bij Johannes, met andere woorden aangewezen. Maar omdat het vierde evangelie geen geschiedenis vertelt, is duidelijk dat het niet gaat om een liefelijk verhaaltje van lang geleden op zichzelf. Het gaat over ons, vandaag. Goedkope romantiek zou ons beletten dat te zien. Er wordt gesproken van een Woord dat bij God was, ja dat God wás, dus met God wordt geïdentificeerd. Dit Woord is mens geworden. Deze stem kan te midden van mensen worden gehoord. Maar dit ene Woord overstijgt onze vele woorden volkomen.

Het was Jezus die mensen leerde bidden:

Onze Vader, die in de hemelen zijt,
uw naam worde geheiligd.⁹

Hij hield hemel en aarde bijeen in één bede: eerbied en genegenheid, liefde en ontzag, als een wonder. Zo belichaamde Jezus communicatie tussen God en mensen. Hij was en is Gods Woord, door Johannes de Doper aan gewezen als het Lam van God, dat de zonden der wereld wegneemt.¹⁰ Wie beseft waar het hier over gaat, verwerpt iedere verabsolutering van eigen gelijk of belang. 'God is groot!' te roepen, nadat je een mens hebt neergeschoten of met een vrachtwagen op een kerstmarkt onschuldige levens verwoest, is *taal vervuilen* en vloeken.

God te herkennen in een kwetsbaar kind, in doeken gewikkeld liggend in een voederbak voor dieren, is *taal heiligen*. Dat is Gods heil in de wereld gewaar worden, voor anderen én voor jezelf. Wie zulke kinderen in veiligheid helpt en te eten geeft, is een vriend van God. Het Woord werd geboren en kon ook sterven aan de hardheid van de mensen. Ach... 'Wat is waarheid,' zou de rechter van dit kind ooit zeggen. Pilatus zei het, op cynische toon, voordat hij Jezus liet kruisigen.¹¹ Maar het ging niet om een Jezus van Nazareth die gaandeweg Christus moest worden. Christus werd van God uit gegeven om Jezus van Nazareth te zijn, kwetsbaar te midden van de mensen.¹² Mensentaal werd door hem en in hem opgetild om aan het heilige te raken.

In het begin was het Woord, het Woord
was bij God en het Woord was God.¹³

Maar de reacties waren niet mals. Johannes schrijft:

...de Joden [probeerden] hem te doden,
omdat hij niet alleen de sabbat
ondermijnde, maar bovendien God zijn
eigen Vader noemde, en zichzelf zo aan
God gelijkstelde.

En het liep er onverbiddeijk op uit dat...

[Jezus] moet sterven, omdat hij zich de
Zoon van God heeft genoemd.¹⁴

Maar ook liep het er op uit dat zijn leerlingen
geloofden en getuigden, dat de band met God

onlosmakelijk was en dat Jezus zo nadrukkelijk de opstandingskracht van Gods Koninkrijk belichaamde, dat Tomas, die symbool staat voor de twijfelende leerling, tot de opgestane Jezus zegt:

'Mijn Heer, mijn God!'¹⁵

Ergens wordt aan ons verstand expliciet een halt toegeroepen. Dat is niet omdat het niet waardevol is wat wij denken en kunnen spreken met woorden. Laat nooit je verstand thuis, als je gelooft. Maar ergens wordt aan dit verstand van ons toch een halt toegeroepen, omdat wij onszelf niet kunnen redden... van onszelf, van onze eigen ijver... en van ons eigen gelijk.

Amen.

Gedicht: Wat beloofd is, Inge Lievaart

Wat ben ik blij
dat Maria geloofde
wat de engel zei
en uit naam van God beloofde!
en jij?

Soms denk ik: ik was er bij,
ik kon hem niet zien maar wel horen
en horen is immers genoeg,
want geen woord van God klinkt verloren
voor het vervulling droeg.

O luister, wees enkel oren,
bewaars ze, berg ze in je weg,
want nog gaat het zoals tevoren,
wat beloofd is gebeurt als voorzegd?
denk maar aan toen: Gods Zoon werd
geboren
en als mens in ons midden gelegd.

Zegen

Als u van hier gaat, besef het gezegende mensen te zijn. Uw God heeft naar u omgezien en zendt zijn Zoon als zijn Woord in onze wereld. Wij ontmoeten hem dagelijks wanneer wij ons openen voor Gods vrede en recht. Het is in dit licht dat wij elkaar een gezegend Kerstfeest mogen wensen.

De Here zegene u en behoede u;
de Here doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig;
de Here verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.

Noten

¹Lucas 2,14.

²Cf. Psalm 2.

³Cf. Genesis 12 en Hebrëeën 11.

⁴Cf. Otto, R., *Het heilige*, vert. J.W. Dippel, Amsterdam 1928, 135-138.

⁵Johannes 18,5.

⁶Johannes 19,5.

⁷Beek, A. van de, *Jezus Kurios, De Christologie als hart van de theologie*, Kampen 1998, 107-118.

⁸Met het feest triomf van de orthodoxie wordt in de orthodoxe kerken nog altijd gevierd dat iconen sinds 843 zijn toegestaan en zelfs geboden, waarmee een definitief einde kwam aan het christelijk iconoclasmе. De islam verbiedt nog altijd iedere afbeelding van niet alleen het heilige, maar ook het menselijk en dierlijk leven.

⁹Matteüs 6,9 (NBG 1951). Letterlijk: Het woord 'heeft een tent opgeslagen'.

¹⁰Johannes 1, 29 en 36.

¹¹Johannes 18,38.

¹²Barnard, W., *Stille omgang. Notities in het dagelijks verkeer met de Schriften*, Brasschaat 1992, 1145

¹³Johannes 1,1.

¹⁴Johannes 19,7.

¹⁵Johannes 20,28.

Figuur 1: Aanbidding van de herders, Georges de la Tour, 1644, Louvre Parijs